

Från progressivism till postmodernism. Om den föränderliga synen på "flum"

Gustav Borsgård

Inledning

Om man gör en sökning på begreppet "flum" på en större svensk nätbokhandel får man upp titlar som *Frisk utan flum* (Ahlsén & Norrbom 2017), *Kreativitet utan flum* (Ekberg 2014), *Mindfulness utan flum* (Nilsson 2020) och *Chefens bästa vän. Ledarskap utan flum* (Capotondi 2020). Dessa sökträffar gör det å ena sidan tydligt att flum är ett fenomen man bör undvika – några titlar som sjunger flummets lov syns inte till. Å andra sidan synliggör sökträffarna hur retoriskt tacksamt det kan vara att använda sig av flumbegreppet som kontrast och antites. Med filosofen Friedrich Nietzsche kunde man säga att denna retoriska strategi drivs av en reaktiv kraft som saknar substans i sin egen rätt. Genom att utmåla det man står för som motsatsen till "flum" definierar man samtidigt sig själv genom det man *inte* är, genom det man tar avstånd från.

Vad är det då man tar avstånd från när man utmålar någonting som "flum"? Om detta handlar denna text, som intresserar sig för hur det under senare år har blivit vanligt att i skoldebatten koppla samman flum med så kallad postmodernism. Texten ger en kortare historisk överblick av hur flumbegreppet har använts retoriskt i debatten om den svenska skolan, för att därefter gå över till en rad böcker som under senare år har kritiserat postmodernismens inflytande över svensk skola och idédebatt. Avrundningsvis ifrågasätter texten denna traderade uppfattning om postmodernism och diskuterar vad kritiken säger om den samtida kulturens förhållande till kunskapens beskaffenhet och värde.

Fyrtiosex år av flum

Användandet av begreppet "flumpedagogik" i den svenska skoldebatten går att spåra tillbaka till år 1977 (Norlin 1995). Förledet flum- lånades ur den svenska drogdiskursen som en förklenande beteckning för "flummare", det vill säga narkomaner, pundare eller hippies ur den så kallade Flower Power-kulturen. Under 1980- och 90-talen användes flumbegreppet i skoldebatten som ett sätt att diskreditera 1960-talens och 70-talens så kallade flumpedagogik (Wallgren 1999; Hellman 1995; Engberg 1994; TT 1985). På denna sida av millennieskiftet tycks det emellertid ha blivit vanligare att i skoldebatten förlägga flumpedagogikens storhetstid till 90-talet (Barvå 2021; Tobé, Eriksson & Åsebol 2013; Attorps 2011; Teoderescu 2010; Holmberg, 2005). Vanligast är att flumbegreppet används av högerdebattörer som ämnar

kritisera vänsterns skolpolitik, men man kan exempelvis notera hur socialdemokraten och blivande statsministern Göran Persson i början av 1990-talet såg de kommande skolreformerna som ett sätt att rensa ut den gamla "flumskolan" (Hultén 2019: 21–30).

Här råder med andra ord en viss begreppsförvirring, som säger någonting om hur "flum" är ett begrepp i rörelse. Var det under 60-, 70- eller 90-talet som flumskolan slog igenom? Ska flumpedagogiken politiskt sett betecknas som vänster, höger eller kanske nyliberal? Gör man en sökning på begreppen "flum" och "flumpedagogik" i Mediearkivets databas hittar man en rad disparata företeelser som genom åren har betecknats som flum i debatten om skolan. Det kan röra sig om överdriven jämlikhetssträvan (Albinsson Bruhner 1999), friskolor (Sääsk 2016), entreprenöriellt lärande (Barvå 2013), marknadsstyrning (Linderoth 2017), skolundervisning som tar stöd av internet (Attorps 1998) eller rentav musiklektioner med inslag av reggae-musik (Lindkvist 2003).

Exemplen är inte uttömmande, men visar att flumbegreppet onekligen är ganska töjbart. Kännetecknande för den typen av vittfamnande begrepp brukar vara att de kan rymma mycket just för att de i sig själva betyder lite. Filosoferna Claude Lévi-Strauss och Ernesto Laclau använder begreppet flytande signifikanter för att referera till ord som saknar en överenskommen mening och vars betydelse i hög grad blir kontextberoende. Det finns flytande signifikanter med positiv laddning, som "kunskap", och sådana med negativ laddning, som "flum". Ur det perspektivet är det viktiga med flumbegreppet inte vad det egentligen betyder utan att det konnoterar någonting icke-önskvärt, vilket man retoriskt sett kan dra nytta av för att diskreditera ideologiska motståndare och skänka trovärdighet åt vad man nu själv representerar. På så vis är flummets mest träffande synonym kanske helt enkelt "det som är dåligt" (Borsgård 2023).

Även om det reaktiva sätt som flumbegreppet ofta används på gör att dess definition blir undflyende, så kan man i skoldebatten ändå urskilja konturerna av någon form av standardförståelse av flum. Enligt Hultén (2022) och Holmberg (2010) betecknar flum den form av kunskap som är kontextberoende och öppen för tolkning eller förhandling. När begreppet används i skoldebatten refererar det därför oftast till humanistiska och estetiska ämnen som sysslar med tolkning, konst, abstrakt tänkande och historisering. Hultén (2022) ställer sig frågan om det är så att tolkning och abstrakt tänkande emellanåt avfärdas som "flum" just för att det är ganska svårt och utmanande. Holmberg (2010) påpekar i sin tur att de naturvetenskapliga skolämnena, hur abstrakta eller teoretiskt avancerade de än vara månde, sällan utmålats som flummiga. Till standardförståelsen av flum hör också att associera det med särskilda undervisningsformer – som grupp-arbeten eller elevcentrerat lärande – som ämnar problematisera en mer traditionell eller direkt kunskapsförmedling. Följaktligen kan flum också hänvisa till "vänsterorienterade" utbildningsfilosofier som progressivism och

konstruktivism, som historiskt sett har präglat svensk skolutbildning sedan 1900-talets mitt (Broady 2011).

Ser man till svensk dagspress ökade användningen av flumbegreppet efter 1994, det vill säga samma år som grund- och gymnasieskolan fick nya läroplaner, som präglades av en konstruktivistisk och sociokulturell syn på lärande (Sundberg 2018; Hultén 2019; Borsgård 2021a). Ytterligare en ökning ägde rum kring millennieskiftet, vilket skedde i samband med att flumbegreppet användes politiskt-retoriskt av de borgerliga politikerna Lars Leijonborg och Jan Björklund (Leijonborg & Björklund 2000; Wiklund 2006). Flumbegreppets förekomst i dagspressen har en hittills överträffad topp år 2010. Går man till läggen har detta med debatten om 2011 års läroplansreformer att göra, men också med det faktum att 2010 var ett valår; dåvarande utbildningsministern Jan Björklund var under denna period tämligen offensiv med sin dikotomiska uppdelning mellan ”flum” och ”fast kunskap” (Adolfsson 2013).

Under 2010-talet blev flumbegreppet verkligen något av en stapelvara i den svenska skoldebatten och begreppet har bland annat hållits aktuellt genom kritiska debattinlägg om Sveriges nedslående PISA-resultat år 2012 (Björn 2014; Boström 2013; Hörstadius 2013). Under senare år har flumbegreppet fått ny näring genom att det har kopplats samman med så kallad ”postmodernism”, som sägs vara tankeströmning som har inverkat menligt på svensk skolutbildning under en längre tid (Cardelús 2022; Barabash 2022; Gür 2022). Glidningen från ”progressivism” till ”postmodernism” är dels ytterligare ett exempel på hur flum kan fungera som en flytande signifikant, dels värt att utforska närmare eftersom det kan säga något intressant om den samtida kulturens förhållande till kunskap.

Postmodernism som flum

När röster i debatten höjs om att ”postmodernt” flum har haft en skadlig inverkan på den svenska skolan så utgår detta vanligen från en verklighetsbeskrivning som gör gällande att vi lever i ett så kallat ”post-truth society” som har blivit ”faktaresistent”, det vill säga oemottagligt inför objektiv kunskap och logisk argumentation. Den digitala teknologins utveckling – liksom den ökade differentieringen av grupper med skilda politiska intressen som pejorativt brukar benämnas ”identitetspolitik” – brukar också anföras som en grund till att samhällets medborgare har förpassats till diverse filterbubblor och självbekräftande ”safe spaces”. På grund av dessa förändringar i tiden antas samhällets förhållningsätt till sanning på bred front vara under uppluckring. Var och en har rätt till sin egen sanning, och ingens sanning är bättre än någon annans. Som litteraturvetaren Frida Beckman (2023) påpekar har populära samhällsdebattörer som psykologen Jordan B. Peterson och filosofen Stephen Hicks rimligen bidragit en hel del till att denna bild av ”postmodernism” har lämnat spår i svensk idédebatt.

Innan dessa begrepp – post-truth, faktaresistens, filterbubblor etcetera – blev på modet har bland andra fysikern Alan Sokal och filosofen Paul Boghossian varit framträdande kritiker av kulturvetenskaplig teori. I boken *Fear of Knowledge* (2006) beklagar sig Boghossian över hur en skepticism gällande möjligheten att nå objektiv kunskap har brett ut sig i akademien och samhället under de senaste decennierna. På svensk mark har filosofen Åsa Wikforss tagit fasta på Boghossians problembeskrivning, bland annat genom boken *Alternativa fakta* (2017). Påpekas bör att även om dessa böcker är kritiska mot så kallad postmodern teori, är det snarare konstruktivismens kunskapssyn som utgör kritikens huvudsakliga måltavla. Detsamma gäller för pedagogikforskaren Jonas Linderoths bok *Lärarens återkomst* (2016), som starkt kritiserar konstruktivismens långvariga inflytande över svensk skola. För Linderoth innebär det konstruktivistiska synsättet att kunskap består av ”subjektiva konstruktioner” och därför ”inte [är] detsamma som sanning” (2016: 39).

Linderoths problembeskrivning har i sin tur inspirerat bland andra språk- och litteraturforskaren Inger Enkvist (2023) och skoldebattören Isak Skogstad (2019), som dock tydligt kopplar samman konstruktivismen med en postmodern (och därmed skadligt relativistisk) kunskapssyn. Jag tror inte att Linderoth skulle vara helt nöjd med denna sammanblandning av begrepp, som hos Enkvist även får inbegripa progressivism, genus- och intersektionalitetsstudier. Dessa teoretiska perspektiv förenas, enligt Enkvist, av att de är ideologiska projekt som utmålar den vetenskapliga kunskapen som ett förtryckande maktinstrument. Postmodernismen beskrivs av Enkvist som en totalitär lära, vars yttersta syfte är att ifrågasätta objektiv kunskap: ”Postmodernister tror inte på sanning” (Enkvist 2023: 171).

Lika rymligt som begrepp är postmodernismen för litteraturvetaren Johan Lundberg, som i *När postmodernismen kom till Sverige* (2020) beskriver postmodernismens intåg i svensk idédebatt och skola som en medveten konspiration orkestrerad av ingen mindre än akademiledamoten Horace Engdahl. Postmodernismen har, enligt Lundberg, ”vanligtvis varit vänsterpolitiska filosofiska och ideologiska positioner som lanserats under täcknamnet ’teori’” (2020: 14). Också i journalisten Ivar Arpis och pedagogikforskaren Anna-Karin Wyndhamns bok *Genusdoktrinen* (2020) får sig så kallad postmodern teori en släng av slev, med fokus på hur vänsterradikal genus- och queerteori har infiltrerat svensk akademi och skola. I en debattartikel liknar Arpi (2020) postmodernismen vid ett smittsamt virus, vilket är en metaforik som han lånar av debattören Helen Pluckrose och matematikern James Lindsay, som beskriver postmodernismen just som en sjukdom i *Cynical Theories* (2020).

Även om det på flera punkter går att ifrågasätta Pluckroses och Lindsays historieskrivning över postmodernismen – att den vore en trojansk häst för renlärig marxism, till exempel – är deras bok uppenbarligen mer insatt i de teorier den kritiserar än de böcker som jag hittills har nämnt. Exempelvis

påpekar Pluckrose och Lindsay (2020) att de teoretiker som brukar refereras till som ”postmodernister” – Jean-François Lyotard, Jean Baudrillard, Jacques Derrida etcetera – var deskriptiva snarare än normativa i sina respektive samhällsanalyser. Enkelt uttryckt syftade de till att analysera (postmoderna) tendenser i samtiden, snarare än att propagera för dem, vilket inte sällan glöms i debatten. Till Pluckroses och Lindsays förtjänster hör också att de skiljer på så kallade postmoderna och poststrukturalistiska teorier från 1970- och 80-talen och det som i dag ofta klumpas ihop under samma etikett, exempelvis den svenska skolans styrdokument eller mindre lyckade avhandlingar i genusvetenskap från 2010-talet (Arpi & Wyndhamn 2020: 139–144). Det finns, med andra ord, en viss skillnad mellan Derridas spekulativa funderingar kring språkets beskaffenhet och ett affekterat debattinlägg eller ett statligt kursplansförslag från 2019 (Lundberg 2020: 226 f.). Pluckrose och Lindsay kallar det senare för reifierad postmodernism, ett begrepp som syftar till att beskriva hur ursprungsteoriernas spekulativa resonemang har kommit att tas för givna sanningar och omvandlats till formaliserade sentenser, verktyg och metoder.

Trots dessa nyanseringar blir ”postmodernismen” också hos Lindsay och Pluckrose ett synnerligen inkluderande paraplybegrepp, som inbegriper allt ifrån Frankfurtskolans kritiska teori från 1900-talets första hälft till dagens funktionalitets- och fettstudier. Det är också som ett vittfamnande paraplybegrepp – för att inte säga halmgubbe – som begreppet ”postmodernism” vanligen nyttjas i den samtida svenska skol- och idédebatten. Ett ökänt exempel är författaren och kulturskribenten Lena Anderssons texter, där postmodernismen har beskyllts för såväl längdskidsportens förfall som missbehaglig råbiff (Andersson 2017a; Andersson 2017b). Man kan tycka att det är sak samma vad Andersson nu väljer att filosofera om i sina DN-krönikor, men att det svepande sättet att förstå postmodernismen delas av vår sittande skolminister framstår som aningen mer bekymmersamt. I ett debattinlägg i *Dagens Nyheter* skriver skolministern Lotta Edholm (2023) att ”skolan har sedan många år varit starkt präglad av vad som kan beskrivas som postmodern pedagogik, som bidragit till att den ursprungliga idén om att lära ut fakta och kunskaper har frångåtts”.

Om kunskapens beskaffenhet och värde

Frångår postmodernismen fakta och kunskaper? Jag beklagar om detta resonemang framstår som postmodernt, men för att försöka reda ut den frågan måste man nog närmare definiera merparten av frågans begrepp. Det rör först och främst begreppet ”postmodernism” – som jag har varit inne på ovan är ett problem med denna paraplybeteckning att den klumpar ihop och gör en monolit av teorier som ofta har vuxit fram som motreaktioner och kritik mot annan ”postmodern” teori. Det finns genusteori som har bidragit med kunskap om marxismens blinda fläckar gällande exempelvis reproduktivt arbete, och det finns postkolonial teori som har kritiserat genusteori för att den förutsätter

ett särskilt (ofta vitt) kvinnligt subjekt; ett subjekt som i sin tur kanske antas vara normfungerande, vilket kan belysas av funktionalitetsstudier... Och så vidare. Poängen här är inte att ”postmodernism” utgör en organisk helhet som går från klarhet till klarhet, utan att det rör sig om differentierade discipliner som både skiljer sig från varandra och som i sig själva präglas av interna spänningar och motstridiga perspektiv. Vanligtvis finns det i debatten dock inget större intresse för dessa skillnader och variationer, utan användandet av begreppet ”postmodernism” tenderar att bli just reaktivt – nämligen ett retoriskt verktyg för att etablera sig själv som den rationella, logiska och icke-flummiga.

Två andra begrepp som skulle tjäna på att definieras närmare är fakta och kunskaper. Det är förvisso sant att det går att urskilja fakta, i bemärkelsen tydliga och sanningsenliga påståenden om en händelse eller ett fenomen. Som Beckman (2023) noterar finns det dock i dag en allt större tilltro till att sanningen är något som kan renskrivas från sina omständigheter. Beckman laborerar med utsagan ”X slår Y i huvudet”, lånad från kulturdebattören Erik Helmersson (2023: 101–109), som menar att postmodernt tänkande ifrågasätter sanningshalten i den typen av otvetydiga påståenden. Enligt Beckman är det förstås möjligt att nöja sig med faktapåståendet att X tydligen slår Y i huvudet, förutsatt att man enbart är intresserad av sanningen i sin allra mest elementära form. Detta i sig sanningsenliga konstaterande kan dock inte skänka någon nyanserad eller flerdimensionell kunskap om den omtalade händelsen, till exempel hur det kommer sig att skärmytslingen uppstod: ”Att det var X som slog Y i huvudet är ett faktum, men det är inte i sig vetande. Vi behöver både fakta och vetande om vi tycker att sanningen är viktig på riktigt” (Beckman 2023: 109).

Filosofen Nora Hämmäläinen (2019) är en annan av dem som under senare år har försökt nyansera förståelsen av det som brukar kallas postmodernism. Hämmäläinen menar att det visserligen är sant att några av de teoretiker som brukar förknippas med postmodernismen har talat om en upplösning av de stora berättelserna och att discipliner som genusstudier och postkoloniala studier har problematiserat vetenskapens objektiva sanningsanspråk. Som Hämmäläinen påpekar är det dock inte särskilt rättvisande att se det som att dylika teorier strävar efter att ogiltigförklara tanken om att kunskap är möjlig. Snarare kan man se det som att teorierna strävar efter ett mer nyanserat och sammansatt förhållningsätt till kunskap, genom att ställa högre krav på historisering och kritiskt tänkande. Utan att förneka elementära sakförhållanden blir det därigenom möjligt att undersöka hur det vi kallar fakta och kunskap ofrånkomligen är någonting medierat och historiskt, inramat av det språk som är tillgängligt för oss och infläat i de maktförhållanden som präglar våra liv. Med andra ord handlar det inte om att ge upp strävan efter kunskap – att fastslå att ingens sanning är bättre än någon annans – utan om att skapa ett mer kritiskt-reflexivt förhållningssätt till den.

Till denna kritiska reflexivitet hör också ett visst mått av självkritik, det vill säga en benägenhet att rikta den kritiska luppen inte bara mot omvärlden, utan också mot det egna tänkandet, den egna verksamheten. Kanske är det den typen av självkritik som Enkvist (2023) reagerar på när hon skriver att postmodernismens anhängare utmålar den vetenskapliga kunskapen som ett förtryckande, västerländskt maktinstrument. Litteraturteoretikern Terry Eagleton (2003) är en av dem som har försökt förklara bevekelsegrunderna till den poststrukturalistiska teoriboomben – i USA kort och gott refererad till som ”theory” – som var livskraftig under förra århundradets sista decennier. Enligt Eagleton blev det, efter 68-rörelsens högljudda protester, ohållbart för humaniora att förstå sig själv som en utomstående och nyktert registrerande part som var opåverkad av kringgårdande maktstrukturer. Humanvetenskaperna blev således tvungna att genom kritisk självreflexion skärskåda sina egna föreställningar och syften: ”It is this critical self-reflexion which we know as theory” (Eagleton 2003: 27).

Samtidigt som Eagleton pekar ut denna förändring som någonting specifikt för humanvetenskapernas situation under andra hälften av 1900-talet, skulle man kunna tillägga att det han beskriver ju på sätt och vis bara är gammal, hederlig upplysning. Om man kan tala om upplysningens kärnvärden så innefattar dessa kritiskt tänkande mot företeelser i omvärlden likaväl som en beredvillighet till självkritik – på så vis verkar även en ”postmodern” filosof som Derrida i den västerländska upplysningens anda (Borsgård 2021b). Som filosoferna Max Horkheimer och Theodor W. Adorno (1947/2012) har understrukit riskerar dock en upplysning som brister i självkritik att slå över i sin motsats och skapa övermod, trångsynthet och förtryck (för att inte tala om krig och klimatkatastrof). Med andra ord finns det en överhängande risk att upplysningsförnuftet blir för säkert på sig själv, att det reifieras, det vill säga stelnar till dogm och ideologi. I den bemärkelsen tror jag att Pluckrose och Lindsay är något på spåren när de talar om en reifierad postmodernism – för visst går det att hitta exempel på svaga eller formelartade analyser som tar spjörn hos ”postmoderna” tänkare. Denna överhängande risk gäller dock, menar jag, för vetenskap och kritiskt tänkande över huvud taget. När kritiken blir för tvärsäker, eller för okritiskt underdånig, så upphör den att vara kritik.

En annan aspekt av sättet som postmodernism sammankopplas med ”flum” är mer krass ekonomisk. Som bland andra filosofen Jonna Bornemark (2018) har visat är den kunskap som premieras i dag av mätbart slag, vilket också gäller för skolvärlden i stort (Borsgård 2021a). Beckman skriver, angående skolans kunskapssyn, att ”[ä]r det inte mätbart blir det flummigt, vagt och, ja, postmodern” (2023: 109). Ekonomihistorikern Ylva Hasselberg (2019) skriver i sin tur om hur förväntningarna på att kunskapen ska vara mätbar och värdeskapande leder till att kunskapen riskerar att kommodifieras, det vill säga att den börjar betraktas som ett fast ting, snarare än som någonting föränderligt och skiftande. Den kommodifierade kunskapen är med

andra ord av ett konstaterande slag, medan den kunskap som lämnar rum för tolkning, historisering och kontextualisering tenderar att generera fler frågor än den besvarar.

De humanistiska och estetiska ämnena är inte sällan skickligare på att producera det senare än det förra. Det känns löjligt att ens behöva påpeka detta – men förmågan att skapa frågor är ju ingen beklaglig defekt eller ett olyckligt tillkortakommande, utan en betydande del av de humanistiska och estetiska ämnenas existensberättigande, värde och stolthet. Om man enbart är mottaglig för nyttoargument kan man tillägga att skapandet av frågor kan vara både socialpolitiskt och ekonomiskt nyttigt – det kan göra oss uppmärksamma på våra blinda fläckar, förhindra förhastade beslut, ja, till och med utgöra grogrund för (potentiellt lönsamma!) idéer och innovationer. Men först och främst, vill jag hävda, finns det ett egenvärde i att genom de humanistiska och estetiska ämnena upprätthålla mänsklighetens ständigt pågående samtal med sig själv, det vill säga i att vårda, hitta och omtolka mänsklig kunskap och erfarenhet.

Jag må förlåtas detta humanistiska högtidstal – poängen här är att den syn på kunskap som jag beskriver ovan passar ganska illa in i dagens dominerande kunskapsdiskurser. Vetenskapsfilosofen Isabelle Stengers skriver: "Only sciences that can prove things, that is, that can evoke facts as authoritative, are worthy enough to avoid disqualification" (2018: 23). Som Holmberg (2010) påpekar, angående den svenska skolan, verkar det som att argumenten mot flum i skoldebatten vanligtvis riktar udden mot just humanistiska och estetiska ämnen som värderar tolkning och mångtydighet. Att dessa ämnen utmålats som flummiga kan ju för all del ha att göra med att de stundtals är provocerande svårgripbara (Hultén 2022), men också med att den ekonomiska avkastning som de leder fram till antas vara påver (förmodligen, oftast, på goda grunder). Kritiken mot postmodernt "flum" bygger så sett inte bara på en ridderlig rädsla för att sanningen ska gå förlorad, utan också på att det, enkelt uttryckt, anses vara ett slöseri med tid och skattemedel.

Att tro på verkligheten

"Postmodernister tror inte på sanning", skriver alltså Enkvist (2023: 171). Utsagan leder mina tankar till en essä av den nyligen avlidne vetenskapsfilosofen Bruno Latour, som heter just "Do you believe in reality?" (1999). Latour har under de senaste decennierna varit en av de mest framträdande representanterna för så kallade *science studies*, det vill säga studiet av hur vetenskaplig kunskap formeras, upprätthålls och omprövas. I essän utgår Latour från en självupplevd intervjusituation där denna fråga riktas mot honom: "Tror du på verkligheten?". Latour beskriver hur han förfasas, inte för att personen som riktar frågor mot honom skulle vara naiv nog att tro på någonting så dumt som "verkligheten", utan för att det uppenbarligen finns skäl att tvivla på Latours ärliga strävan efter att beskriva den. Som Latour förstår det handlar studiet av hur vetenskaplig kunskap växer fram inte om att

ifrågasätta verkligheten, utan snarare om att ”addera verklighet”, det vill säga att tillföra fler dimensioner gällande vårt sätt att förstå hur sanning och kunskap görs: ”we have portrayed lively characters, immersed in their laboratories, full of passion, loaded with instruments, steeped in know-how, closely connected to a larger and more vibrant milieu” (1999: 2f.). Att skärskåda den vetenskapliga kunskapens formering handlar ur Latours perspektiv alltså inte om att ifrågasätta kunskap, utan om att noggrant kartlägga de förutsättningar som gör den möjlig.

Att Latour tas för en ”verklighetsförnekande” teoretiker framstår också som en smula underligt med tanke på att han själv har riktat kritik mot tänkare som brukar klassas som postmoderna, däribland Jean Baudrillard (Latour 2004). Rimligare är nog att förstå Latours arbete som en vidareutveckling av de vetenskapsteoretiska undersökningar som Thomas Kuhn genomförde under 1900-talets andra hälft, i synnerhet genom studien *The Structure of Scientific Revolutions* (1962). Inte heller Kuhn kan sägas vara en verklighetsförnekare eller förespråkare av relativism. Däremot visar Kuhn hur vetenskaplig kunskap växer fram inom ramen för mer eller mindre explicita antaganden, så kallade paradig, som förblir tongivande för vetenskapliga fält fram till dess att de stöter på tillräckligt många avvikelser eller anomalier. När förekomsten av dessa anomalier blir tillräckligt påträngande och när man inte hittar sätt att förstå dem inom ramen för de rådande paradigmen, så föranleder detta omprövning och i förlängningen vetenskaplig utveckling. Det som i sammanhanget är värt att understryka är att Kuhn inte uppfattar paradigmen som förtryckande. Den ”normalvetenskap” som utförs inom ramen för givna paradig – alltså vetenskap som inte stångar mot vetandets gränser, utan snarare innebär ett slags pusselläggande *business-as-usual* – är tvärtom en helt nödvändig förutsättning för att vetenskapliga framsteg ska komma till stånd. Anomalier framträder nämligen bara, menar Kuhn, mot bakgrund av det rådande paradigmet.

När Latour i sina vetenskapsteoretiska verk beskriver hur också icke-mänskliga aktörer – till exempel tekniska instrument eller för den delen ekosystem – blir delar av de komplexa nätverk som frambringar vetenskaplig kunskap så innebär inte heller detta något underkännande av den västerländska vetenskapstraditionen. Det innebär dock en problematisering av vanligt förekommande motsatspar och gränsdragningar – som de mellan natur och kultur, subjekt och objekt, mänskligt och icke-mänskligt – som vanligen strukturerar vår verklighetsuppfattning. Det är så Latours välkända sägning om att ”vi aldrig har varit moderna” (1993) bör förstås, nämligen som ett empiriskt underbyggt påstående om hur de kategorier som strukturerar vår verklighetsuppfattning i praktiken aldrig har varit så distinkta eller ”rena” som vi ibland verkar intala oss. Verkligheten finns – men den är mer komplex och långt trasligare (och kanske flummigare?) än vi vanligtvis brukar räkna med. Liksom för de ”postmoderna” teoretiker som Hämmäläinen (2019) tar i försvar

är detta inget skäl att bortse från verkligheten, men det är ett skäl att ägna den större uppmärksamhet och omsorg.

För att sammanfatta denna text vill jag hävda att mycket av den kritik som framförs mot ”postmodernt flum” tenderar att säga ganska lite om postmodern teori, och mer om förgivettaganden hos den part som yttrar kritiken. Som jag har varit inne på tenderar begreppet att användas pejorativt och reaktivt, som ett sätt att positionera sig själv som saklig, logisk och rationell. Som Beckman (2023) är inne på finns det kanske skäl att förstå denna kritik som konsekvensen av en viss handfallenhet inför att förstå samhället och världen. Beckman lyfter hur det finns aspekter av vår samtid – såsom, exempelvis, den högaktuella frågan om hur sanning medieras i en högteknologisk och digitaliserad värld – som så kallad postmodern teori kan hjälpa oss att bättre förstå. Det tarvar dock att man inte ser på teorierna som upphov till det tillstånd vi befinner oss i, utan snarare som analyser av det. (Att få för sig att samhället har hamnat där det har hamnat på grund av att allt för många människor har förläst sig på fransk filosofi från 60- och 70-talen är nog, trots allt, en smula verklighetsförnekande.)

Vidare så har jag i denna text diskuterat hur det ”postmoderna flummet”, inom skoldebatten, vanligen tycks förknippas med humanistiska och estetiska ämnen som sysslar med mångtydighet, tolkning och abstrakt tänkande. Jag menar att det är rimligt att anta att detta dels beror på att dessa ämnen har svårt att jämkas ihop med det ideal om mätbar kunskap som präglar samtidens utbildningspolicydiskurser. Dels menar jag att svartmålningen kan bero på att det är svårare att legitimera humanistiska och estetiska ämnen ur ekonomisk lönsamhetssynpunkt, om man jämför dem med mer teknologiskt inriktade ämnen.

Avrundningsvis menar jag att mycket av det som brukar klumpas ihop som ”postmodernism” inte bör förstås som teoretiska perspektiv som syftar till att ifrågasätta tanken om att kunskap är möjlig. Snarare menar jag att teorierna bör förstås som skilda sätt att göra kunskapen mer flerdimensionell, kontextuell och historiserad. Enkvist skriver om hur det inom postmodernism ”uttrycks en tvekan inför vad kunskap skulle betyda” (2023: 56). Om man godtar användandet av ”postmodernism” som ett vittfamnande samlingsbegrepp så menar jag att Enkvist har rätt – men denna tvekan står, som jag ser det, i sanningens och inte i relativismens tjänst.

Referenser

- Ahlsén, Maria & Norrbom, Jessica (2017), *Frisk utan flum. En vetenskaplig väg till bättre hälsa*. Stockholm: Fri Tanke.
- Adolfsson, Carl-Henrik (2013), *Kunskapsfrågan. En läroplansteoretisk studie av den svenska gymnasieskolans reformer mellan 1960-talet och 2010-talet*. [Doktorsavhandling, Linnéuniversitetet].
- Albinsson Bruhner, Göran (23 november 1999), ”Lära för livet”. *Svenska Dagbladet*.

- Andersson, Lena (17 februari 2017a), "VM i postmodern skidåkning". *Dagens Nyheter*.
- Andersson, Lena (13 oktober 2017b), "Allt förändras men är sig likt". *Dagens Nyheter*.
- Arpi, Ivar (18 juli 2020), "Tankeviruset som infekterar västvärlden". *Svenska Dagbladet*.
- Arpi, Ivar & Wyndhamn, Anna-Karin (2020), *Genusdoktrinen*. Stockholm: Fri Tanke.
- Attorps, Kaj (15 mars 2011), "Varför är skolan så dålig?" *Gefle Dagblad*.
- Attorps, Kaj (30 januari 1998), "Raserandet av det svenska kvalitetsgymnasiet". *Svenska Dagbladet*.
- Barabash, Margareta (23 augusti 2022), "SD har ensidiga lösningar på hur skolan ska räddas". *Östgöta Correspondenten*.
- Barvå, Henrik L. (27 januari 2021), "Fokus på lärande och kunskap". *Nya Wermlands-Tidningen*.
- Barvå, Henrik L. (8 augusti 2013), "En pedagogisk flopp". *Nya Wermlands-Tidningen*.
- Björn, Gösta (27 mars 2014), "Tidigare betyg är ett steg i rätt riktning". *Östgöta Correspondenten*.
- Boghossian, Paul (2016), *Fear of Knowledge. Against Relativism and Constructivism*. Oxford: Clarendon Press.
- Bornemark, Jonna (2018), *Det omätbaras renässans. En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Stockholm: Volante.
- Borsgård, Gustav (2023), "Litteraturredaktiska gränser. Stat, subjekt, estetik". I N. Larsson, U. Németh & S. Parmenius Swärd (Red.), *Gränser* (s. 105–122). Stockholm: Svensk lärarföreningen.
- Borsgård, Gustav (2021a), *Litteraturens mått. Politiska implikationer av litteraturundervisning som demokrati- och värdegrundsarbete*. [Doktorsavhandling, Umeå universitet].
- Borsgård, Gustav (2021b), "Entreprenören som poet. Om Schumpeter, Bloom och skapande förstörelse". *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 24(2), 204–220.
- Boström, Sture (13 december 2013), "Så lyckades vi skapa en utarmad lärarkår". *Alingsås Tidning*.
- Broady, Donald (2011), "Skolan, medelklassen och statsprogressivismen". *Kritisk utbildningstidskrift*, 142–144, 73–89.
- Capotondi, Roberto (2020), *Chefens bästa vän. Ledarskap utan flum*. Stockholm: Bokförlaget Redaktionen.
- Cardelús, Erik (29 augusti 2022), "När har det flummats klart om skolan?" *Skola & Samhälle*. Erik Cardelús: När har det flummats klart om skolan? – Skola och Samhälle (skolaochsamhalle.se)
- Eagleton, Terry (2003), *After Theory*. London: Allen Lane.
- Edholm, Lotta (11 mars 2023), "Inga fler experiment med svenska skolan". *Svenska Dagbladet*.
- Engberg, Ulla (8 januari 1994), "Kurser för alla: Studieförbunden följer önskingar och trender". *Göteborgs-Posten*.

- Ekberg, Stefan (2014), *Kreativitet utan flum. Hemligheterna med att bli ett kreativt proffs*. Stockholm: Bokförlaget Redaktionen.
- Enkvist, Inger (2023), *Kunskap i kris. Ideologier i svensk skola på 2020-talet*. Möklinta: Gidlunds förlag.
- Gür, Thomas (10 februari 2022), "Vad är problemet med den svenska skolan?" *Fokus*.
- Hasselberg, Ylva (2019), *Inte utan visst motstånd. Essäer om akademisk kapitalism och akademisk nyliberalism*. Möklint: Gidlunds förlag.
- Hellman, Jonas (3 december 1995), "Skolrevolution i fem punkter". *Svenska Dagbladet*.
- Holmberg, Bengt (31 januari 2005), "Fortsatt flumpedagogik?" *Uppsala Nya Tidning*.
- Holmberg, Olle (3 februari 2010), "Om flum". *Skola & Samhälle*. Olle Holmberg: [Om flum – Skola och Samhälle \(skolaochsamhalle.se\)](http://Om%20flum%20-%20Skola%20och%20Samh%C3%A4lle%20(skolaochsamhalle.se))
- Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W. (2012), *Upplysningens dialektik*. Göteborg: Daidalos.
- Hultén, Eva-Lotta (14 februari 2022), "Exposé över flumskolan". *Dagens Nyheter*.
- Hultén, Magnus (2019), *Striden om den goda skolan. Hur kunskapsfrågan enat, splittrat och förändrat svensk skola och skoldebatt*. Lund: Nordic Academic Press.
- Hämäläinen, Nora (2019), *Är Trump postmodern? En essä om sanning och populism*. Helsingfors: Förlaget.
- Hörstadius, Erik (2 oktober 2013), "Konspirationen mot underklassen". *Affärsvärlden*.
- Kuhn, Thomas (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Latour, Bruno (2004), "Why Has Critique Run out of Steam? From Matters of Fact to Matters of Concern". *Critical Inquiry*, 30(2), 225–248.
- Latour, Bruno (1999), *Pandora's Hope. Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (1993), *We Have Never Been Modern*. Cambridge: Harvard University Press.
- Leijonborg, Lars & Björklund, Jan (3 mars 2000), "Flumpedagogik villkor för lönelöft". *Dagens Nyheter*.
- Linderöth, Jonas (26 oktober 2017), "Flumpedagogik och marknadsstyrd skola – två sidor av samma mynt". *Skola & Samhälle*. Jonas Linderöth: [Flumpedagogik och marknadsstyrd skola – två sidor av samma mynt – Skola och Samhälle \(skolaochsamhalle.se\)](http://Flumpedagogik%20och%20marknadsstyrd%20skola%20-%20tv%C3%A5%20sidor%20av%20samma%20mynt%20-%20Skola%20och%20Samh%C3%A4lle%20(skolaochsamhalle.se))
- Linderöth, Jonas (2016). *Lärarens återkomst. Från förvirring till upprättelse*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Lindqvist, Jan (14 maj 2003), "Rekord i flumpedagogik". *Borlänge Tidning*.
- Lundberg, Johan (2020). *När postmodernismen kom till Sverige*. Stockholm: Timbro förlag.
- Nilsson, Åsa (2020). *Mindfulness utan flum. Att leva med sina känslor*. Stockholm: Fri Tanke.

- Norlin, Arne (12 november 1995). ... åsså slappar vi i bubbelpoolen och softar framför braskaminen. *Aftonbladet*.
- Pluckrose, Helen & Lindsay, James (2020), *Cynical Theories. How Universities Made Everything About Race, Gender, and Identity – and why this harms everybody*. London: Swift Press.
- Skogstad, Isak (2019), *Isak Skogstads obekväma sanningar om skolan. En debattbok*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Stengers, Isabelle (2018), *Another Science is Possible. A Manifesto for Slow Science*. Cambridge: Polity Press.
- Sundberg, Daniel (2018), "Mapping and Tracing Transnational Curricula in Classrooms. The Mixed-Methods Approach". I N. Wahlström & D. Sundberg (Red.), *Transnational Curriculum Standards and Classroom Practices. The New Meaning of Teaching* (s. 48–65). London: Routledge.
- Sääsk, Aapo (18 november 2016), "Fria skolor men ofria människor?" *Pedagogiska magasinet*.
- Teodorescu, Alice (9 december 2010), "Inga nobelpris utan välfungerande skola". *Oskarshamns-Tidningen*.
- Tidningarnas Telegrambyrå (31 augusti 1985), "Adelsohn".
- Tobé, Tomas, Eriksson, Stefan J. & Åsebol, Ann-Britt (8 juli 2013), "Ge eleverna en andra chans". *Borlänge Tidning*.
- Wallgren, Lars (28 maj 1999), "Trendig doktrin hotar skolan". *Göteborgs-Posten*.
- Wikforss, Åsa (2017), *Alternativa fakta. Om kunskapen och dess fiender*. Stockholm: Fri Tanke.
- Wiklund, Matilda (2006), *Kunskapens fanbärare. Den goda läraren som diskursiv konstruktion på en mediearena*. [Doktorsavhandling, Örebro universitet].